

ΟΙ ΤΡΟΦΙΜΟΙ ΤΗΣ ΛΥΚΑΙΝΑΣ

Όταν ο Κώστας Μπουραζέλης μου έκαμε την τιμή να μου προτείνει να πω λίγα λόγια στην παρουσία του τελευταίου βιβλίου του *Οί τρόφιμοι της Λύκαινας*, δέχθηκα ευχαρίστως για πολλούς λόγους. Πρώτον διότι είχα και εγώ αντιμετώπισει την ανάλογη πρόκληση να παρουσιάσω συνοπτικά την Ρώμη σ' ένα ευρύ ελληνικό κοινό. Ήταν το 1974, όταν σε ηλικία 30 ετών χρειάστηκε να γράψω το εισαγωγικό κεφάλαιο του Ε' τόμου της *Ιστορίας του Έλληνικού Έθνους*, στο οποίο περιγράφεται ή Ρώμη από της ιδρύσεώς της και ή επέκταση του κράτους της μέχρι τις παραμονές της μαζικής επεμβάσεώς της στον πυρήνα της ελληνιστικής οικουμένης. Τότε το μοναδικό διαθέσιμο ελληνικό βοήθημα, πολύτιμο για την απόδοση στην ελληνική των ρωμαϊκών πολιτειακών όρων, ήταν το έργο του Σπυρίδωνος Βάση, *Ρωμαίων πολιτεία, ή βασιλευμένη και ή έλευθέρα*, που μου δάνεισε ο αρχισυντάκτης του τόμου Κωνσταντίνος Τσάτσος. Τώρα χάρις στον Κώστα Μπουραζέλη έχουμε ένα πολύτιμο, ενημερωμένο και έγκυρο διάδοχο έργαλειο. Δεύτερον, διότι είχα ακούσει και έν συνεχεία διαβάσει, στον τόμο *Διπλωματία και Πολιτική: ιστορική προσέγγιση*, που εξέδωσε το Έθνικό Ίδρυμα Έρευνών, την εξαιρετική ανακοίνωση του συναδέλφου και φίλου Κώστα, "Από την ελληνιστική στη ρωμαϊκή διπλωματία ή του κύκλου τὰ στενέματα". Γι' αυτό, μόλις παρέλαβα το βιβλίο, έσπευσα άμέσως και κατά προτεραιότητα στα κεφάλαια που σχετίζονταν με την επέκταση της Ρώμης στην ανατολική Μεσόγειο και τις συνέπειές της στην έσωτερική ρωμαϊκή πολιτική σκηνή. Τρίτος και τελευταίος λόγος ήταν ότι εκείνον τον καιρό με άπασχολούσε πολλαπλώς ο Πολύβιος και ο σύγχρονος με την εποχή μας Β' αι. π.Χ., θέματα στα όποια αφιέρωσα δύο άρθρα σε περιοδικά και τον εισιτήριο λόγο μου στην Ακαδημία.

Έχοντας τώρα διαβάσει όλο το έργο διαπιστώνω ότι ο φίλος συγγραφέας επέτυχε πλήρως τον σκοπό που θέτει στον πρόλογό

του, δηλαδή να καλύψει "τὴν ἔλλειψη μιᾶς ἐπίτομης ἱστορίας τῆς Ρώμης στὰ ἑλληνικὰ πού θὰ λάμβανε ὑπ' ὄψη τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς ἔρευνας καὶ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὶς ἀνάγκες τόσο τῶν φοιτητῶν ὅσο καὶ ἐνὸς εὐρύτερου μορφωμένου κοινοῦ". Τὸ προῖον τοῦ μόχθου τοῦ συνδυάζει ἐπιτυχῶς ἀφήγηση καὶ σχολιασμὸ γεγονότων. Ἡ ἀφήγηση εἶναι γλαφυρὴ καὶ χωρὶς νὰ πλατειάζει διανθίζεται μὲ χαρακτηριστικὰ συμβάντα καὶ σύντομα παραθέματα τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν πηγῶν. Ἀναφέρω δειγματοληπτικὰ τὸ χωρίο ἀπὸ τὴν δημηγορία τοῦ Τιβερίου Σεμπρωνίου Γράκχου γιὰ τὴν τύχη τῶν πενήτων συμπολιτῶν του: *ὑπὲρ ἀλλοτρίας τρυφῆς καὶ πλούτου πολεμοῦσι καὶ ἀποθνήσκουσι, κύριοι τῆς οἰκουμένης εἶναι λεγόμενοι, μίαν δὲ βῶλον ἰδίαν οὐκ ἔχοντες ἢ ἀκόμη τὴν γνωστὴ καταδίκη τῆς ρωμαϊκῆς ὑποκρισίας ἀπὸ τὸν Καληδόσιο Καλγάκο: auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant.* Ὁ δὲ σχολιασμὸς τῶν γεγονότων καὶ τῶν θεσμῶν ἀπὸ τὸν συγγραφέα εἶναι πάντοτε ἐμβριθὺς, ἐνημερωμένος καὶ εὐστοχος. Παραπέμπω παραδείγματος χάριν στὸ εὐρηματικὸ, ἂν ὄχι καὶ σατιρικὸ ὑποκεφάλαιο "Ἡ ὀνομαστικὴ ἐξέλιξη τοῦ Αὐγούστου".

Ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι μόνον ἀκαδημαϊκόν. Σχετίζεται ἐπίσης ἄμεσα μὲ τὴν ἐπικαιρότητα καὶ μᾶς προδιαγράφει *mutatis mutandis* τὰ σχήματα τοῦ μέλλοντος, *the shape of things to come*, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Herbert George Wells. Πῶς ἢ "κλίσις πρὸς τὸ ἕν", δηλαδή ἢ παγκοσμιοποίηση, πῶς ἢ δυναστεία τῆς Ρώμης, δηλαδή ἢ προϊοῦσα δυσανεξία τῆς ἔναντι ὁποιασδήποτε ἐκδηλώσεως χειραφετήσεως ἀπὸ τὶς ἐπιλογὲς τῆς κυριάρχης δυνάμεως, πῶς οἱ δολοφονίες τῶν ἀδελφῶν Γράκχων νὰ μὴ φέρουν στὸν νοῦ μας τάσεις καὶ γεγονότα σύγχρονα; Ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ τὰ γεγονότα, πού εἶναι συμπτωματικά, οἱ βαθύτερες καὶ ἐπίμονες τάσεις τῶν δύο τελευταίων προχριστιανικῶν αἰώνων ἐπερωτοῦν τὸν σύγχρονο ἀναγνώστη: ἢ κένωση τῆς πολιτικῆς ἀπὸ περιεχόμενο καὶ ἢ ἀντικατάστασή της ἀπὸ τὴν ὠμὴ ἀντιπαράθεση τῶν εὐνοουμένων "ἀρίστων"

(optimates) και τῶν βλαπτομένων "λαϊκῶν" (populares) ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐπέκταση, ἡ ὁποία θὰ καταλήξει στὴν ἥττα καὶ τῶν δύο. Διότι ἡ κυριαρχία (imperium) θὰ γεννήσει ἀναπότρεπτα τὸν κυρίαρχο αὐτοκράτορα (imperator) καὶ ἡ μὲν "λαϊκοὶ" θὰ ἠττηθοῦν καὶ θὰ καταντήσουν θεσμοθετημένοι "κατώτεροι" (humiliores) οἱ δὲ "ἄριστοι" θὰ νικήσουν καὶ θὰ διατηρήσουν τὰ πλούτη καὶ τὰ προνόμιά τους ὡς "τιμιώτεροι" (honestiores), ἀλλὰ θὰ χάσουν τὴν ἐξουσία καὶ θὰ καταλήξουν ὄμηροι τῶν ἐνόπλων σωτήρων τους. Πῶς οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς νὰ μὴν ἀνακαλοῦν τὴν σύγχρονη σύγκρουση τῆς αὐτοποσοδιοριζομένης ὡς élite καὶ τῶν ἑτεροχαρακτηριζομένων ὡς λαϊκιστῶν, τὸν συμφυρμὸ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ προλεταριάτου στὶς κοσμοπόλεις τῆς Δύσεως, τὰ ἐπιδόματα καὶ τοὺς ποδοσφαιρικοὺς ἀγῶνες, σύγχρονα panem et circenses;

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὶς ἐξελίξεις τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων τῆς λεγομένης ἐλεύθερης πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω, ὅποιος συνεχίσει τὴν ἀνάγνωση μὲ τὰ κεφάλαια τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου θὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ ἀποκατάσταση τῆς πολιτείας, ἡ res publica restituta τοῦ Αὐγούστου ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς Ἱστορίας ὅπως τὸ ἐννοεῖ ὁ Huntington, ἀσχέτως ὅτι τὸ τοποθέτησε λανθασμένα τὸ 1991. Τὸ πολιτικὸ καθεστῶς ἀπολιθώνεται καὶ οἱ ἐναλλαγὲς τῶν αὐτοκρατόρων στὴν ἐξουσία εἶναι στὸ ἐξῆς ἄνευ σημασίας. Τί θὰ ἄλλαζε ἂν τὸν Νέρωνα ἀντὶ τοῦ Γάλβα ἢ τοῦ Ὁθωνος εἶχε διαδεχθεῖ ὁ Βιτέλλιος ἢ ὁ Μουκιανός; Ἄν ὁ Γέτας εἶχε προφθάσει νὰ δολοφονήσει τὸν Καρακάλλα προτοῦ συμβεῖ τὸ ἀντίθετο; Τίποτε. Ἡ παύση τῆς ροῆς τοῦ χρόνου εἶναι ὅμως ὀφθαλμαπάτη. Οἱ μεταλλαγὲς συντελοῦνται, ἀλλὰ ἀνήκουν ἰδίως στὸν τομέα τοῦ πνεύματος, τῆς κοινωνίας, τῆς οἰκονομίας, ἐκκολάπτονται βραδέως καὶ σπανίως ἀμύσσουν, ἀφήνουν τὸ σημάδι τους στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι. Θὰ ἀναδυθοῦν ὅμως αἰφνίδια καὶ βίαια στὴν μεγάλη κρίση τοῦ 7^{ου} αἰ. μ.Χ.

Θὰ μπορούσε βέβαια νὰ ἀντιτείνει κανεὶς ὅτι τὰ ἀνωτέρω εἶναι πικρόχολες "σκέψεις στεῖρου μυαλοῦ σὲ στεῖρα ἐποχὴ" (thoughts

of a dry brain in a dry season), ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ποιητὴς τῆς
Ἔρημης γῆς.